

१.१ पृष्ठभूमी:

नेपालको संविधानले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकास मार्फत समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्र विकास गर्ने उद्देश्य लिएको छ। सहकारी मार्फत आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक उन्नयन गर्नुका साथै सहकारी खेती, उद्योग, वस्तु तथा सेवा व्यवसायका माध्यमबाट आत्मनिर्भर, दिगो एवम् समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको विकास गर्ने परिकल्पना संघ र प्रदेश सहकारी कानूनले गरेको छ। साथै बर्दिवास नगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५ ले पनि सहकारी मार्फत स्थानीय अर्थतन्त्रलाई सुदृढ तुल्याउने परिकल्पना गरेको छ।

१.२ इतिहास:

नेपालमा परापूर्वकाल देखि चलि आएको चलन परम्परात, ढिकुटी, गुठी, धर्मभकारी सहकारी चिन्तनकै उपज हो । आधुनिक सहकारी आन्दोलनको इतिहास भने वि.स. २०१० साल देखि शुरु भएको देखिन्छ । वि.स. २०१० सालमा सहकारी कार्य थाल्न योजना, विकास तथा कृषि मन्त्रालय मातहत विभागको स्थापना भयो । प्रथम राष्ट्रिय योजना (२०१३/१४-२०१७/१८) मा सहकारी आन्दोलनको विकास गर्न प्रष्ट उद्देश्य र नीतिहरू निर्धारण गरिए ।

नेपाल सरकारबाट २०१३ सालमा कार्यकारी आदेश (Executive order) जारी गरेर सहकारी संस्थाहरू विधिवत दर्ता गर्ने व्यवस्था प्रारम्भ भयो। सोही अनुसार वि.स. २०१३ साल चैत २० गते पहिलो सहकारी संस्था दर्ता भयो । बर्दिवास क्षेत्रमा पनि वि.स. २०४०/२०५० तिर सहकारी अभियानको औपचारिक सुरुवात भएको पाइन्छ ।

१.३ कानुनी व्यवस्था:

संघीय सहकारी ऐन, २०७४ तथा नियमावली, २०७५ एवम् मधेश प्रदेश सहकारी ऐन, २०७९ तथा नियमावली, २०८० रहेको पृष्ठभूमीमा बर्दिवास नगरपालिकाको सहकारी सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था निम्न अनुसार रहेको छ:

- (१) सहकारी ऐन, २०७५
- (२) सहकारी नियमावली, २०७५ खारेज गरी नियमावली, २०८२
- (३) सहकारी संस्था निरीक्षण तथा अनुगमन कार्यविधि, २०८२
- (४) सहकारी सञ्जाल गठन तथा परिचालन कार्यविधि, २०८२

१.४ सक्रिय सहकारी संस्थाहरू:

आ.व.२०८१/०८२ मा आ.व.२०८०/०८१ को वार्षिक प्रतिवेदन बुझाउने सहकारी संस्थाहरूको संख्या ३२ वटा रहेको छ। यसरी हेर्दा नियमित Audit गर्ने, साधारण सभा गर्ने वा भनौ सक्रिय सञ्चालन भएका सहकारी संस्थाहरू ३२ वटा रहेका छन् ।

क्र. स.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	सदस्य संख्या			पछिल्लो आ.व.को वित्तियविवरण						प्रत्यक्ष रोजगारी
			महिला	पुरुष	जम्मा	शेयर पूँजी	जगेडा कोष	बचत संकलन	ऋण लगानी	स्थिर सम्पत्ति	जम्मा सम्पत्ति दायित्व	
१	सत्कर्म कृषि सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १४	७१०	७२९	१४३९	६६३२४००	३८३०६००	४९३५८४७२.५८	५०८२०११५	१८११८९.८९	७२८०२२८७.१३	५
२	एकीकृत बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १	१३४१	१७९१	३१३२	१७०००६००	४५२६८७	१०९२८५१२१	११६४७२७७९	४५९२७५.	१४९४९१३९७.८४	१३
३	बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १	१५५६	२११२	३५७१	२३९२९२००	१६९९४६२६	१५४३८८९००.८९	१६९७०००८१	७७९२५४६.५९	२२२०५५६६७.७३	
४	सहयोगात्मक कृषि सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १	९३०	६६९	१५९९	३८८६४००	३१२५१८.४५	५८५६०२७७.८	२४३१००४३	१५८०१५१.९	३२१०८८८.६५	५
५	जनमुखी सानाकिसान कृषि सहकारी सं.लि.	बर्दिवास ६	५९१	१६५	७५६	५६१६८००	८९०९५४	२१६९३१५	१७१५०५३६	५७७०७९	२०९३४०३८	४
६	कुसुम कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	-	-	८४८	१९६२५००	१६६८५७५.६४	१९७९८६४२.०६	३८०२०४९९.५२	१८९३१.६१	४३५७३३२८.१२	५
७	जनएकता कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १४	११९	३२	१५१	३०३३६००	४५८९३६.४३	२७७४०१६	९८०७४६३	२०६६४	४६५३७२३.१२	२
८	मितेरी बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १	२२०	४७०	७१४							
९	खयरमारा बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १०				२८१००००	३९१७१.८२	४७६१०९६.२८	४८१९०९१	२२४२३४.२५	८१९०६१०.८४	
१०	लालीगुराँस जन उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ६				१९८९५९	३१९९४.६५	-	-	१६२४५८	६९४४६२.५५	
११	मैत्री कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ४	५५०	५००	१०५०	२३१४०५०	४६५०९५	१०६३५०५७१०	१९०३८०९९.४८	३६८९९.२४	२०३०४७६६.६९	७
१२	चेरु जनकल्याण सामुदायिक	बर्दिवास ४	१३४	१६८	३०२	५६९००	२६१४१७.७२	१४२५८८२.३३	२९६१३७९	५२६२३९	१७३५५३२.७८	१

क्र. स.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	सदस्य संख्या			पछिल्लो आ.व.को वित्तियविवरण						प्रत्यक्ष रोजगारी
			महिला	पुरुष	जम्मा	शेयर पूँजी	जगेडा कोष	बचत संकलन	ऋण लगानी	स्थिर सम्पत्ति	जम्मा सम्पत्ति दायित्व	
	कृषि सहकारी सं.लि.											
१३	सम्झौता बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	बर्दिवास १				२६६३६००	३०५२२५.९४	११७५२१९६	१५६१६६८६	२६६४७	१६८९१४३७.७९	
१४	नौलो कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ६				४४५०००	११०४९९.४१	१७०१६१२.४८	१६१९२३३.२१	३५०३०.३७	५७२२२०५.५७	
१५	किसान बहुमुखी सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १				३७४१७६.११	२६१३६५.८७	-	१७५६५६.९३	१८३८२९२	८८५१२२५.६१	१
१६	किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ७	१२	२४	३६	२२०१००	४२३६.५४	४६०१४२	१११५१८५	२०१८७०.७५	१३३२७८९.७५	१
१७	टुटेश्वर उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १०				१२२५६.७५	-	-	-	-	-	
१८	पशुपति जन उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ९			३३	३३००	५८२३७.५	-	-	-	४२१८१४.४	१
१९	स्वावलम्बी समाज जागरण बचत तथा ऋण स.	बर्दिवास ३	५०	३९	८९	११०५७००	१७१५१०.२६	३४७०२३४.२	५०२५०००	८०६७७	५३०९३८९.६८	२
२०	समृद्धि सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	१६	१८	३४	१४७००	२६६	२५४९७.६१	-	-	४५४७७.६१	
२१	युवा जागरण कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ४			२६	१३०००	२३६०	३१४२००	२३८५२८		९०६५१	
२२	हरियाली कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ५			४२	४२०००	७६५८	१४५६०	१९५६०	१४०७८	६८०४५.६	
२३	सहयोगात्मक घरेलु सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १				९६९३००	१४७२४२.०८	४९९४४१६	७९४२१६५.७४	३९०४८७.५	१४७०७५०८.५	
२४	पशुपतिनगर सामाजिक उद्दामी	बर्दिवास ९	५९४		५९४	३९९२००	१७२३४४.५९	२३५८३७६	१३७३२७६	४४८७८४६.७	९५४९६९०.९९	

क्र. स.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	सदस्य संख्या			पछिल्लो आ.व.को वित्तियविवरण						प्रत्यक्ष रोजगारी
			महिला	पुरुष	जम्मा	शेयर पूँजी	जगेडा कोष	बचत संकलन	ऋण लगानी	स्थिर सम्पत्ति	जम्मा सम्पत्ति दायित्व	
	महिला सहकारी संस्था लि.									३		
२५	कारिकदेव कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १३	६३	७०	१३३	६०४७००	१६०८१०/२३	२८७९१५५	३४३९७६०	९७१४८	६५०५१९७	३
२६	प्रगतिशिल महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ३	२०५	-	२०५	६८९१६	५३६९६	६०१२०६	२१४४६०	१९६१९४५	२२२१८६२	०
२७	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ६	९	२६	३५	८२००	५८०८८	३३६५०	२००००	२१९४५	१३८५२६/९१	०
२८	सृजनशिल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ६	६	३०	३६	१०००००	०	३३७००	१२६२००	०	१४५७००	०
२९	लक्ष्मी महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ४	९००	-	९००	१२३०९००	२८६०४३/२५	७५७०९५०	८९६४६३५	३३८७७१/२५	९८६२६०१/३६	२
३०	गौरी ताजा तरकारी उत्पादन कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ३	६		२५६	१००३००	०	३४६३८६	६१०००	११२५१३८	१७६१९१७	०
३१.	ज्योति सामाजिक उद्दमी महिला सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १०	१२४९	०	१२४९	२०,००,०००।	३३००	१,५६,२७,७६६।	१,८०,७३,१०९।	४,६१,०९३।	५,५४,२,९४४।५४	३
३२	प्रगति कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास ३				३७४३५	२८३६२।९८	३६४१६०	४४५९५३	१५००	७११३२९।९१	

श्रोत: बर्दिवास नगरपालिकाको अभिलेख

१.५ एकीकरण भएका सहकारी संस्थाहरु:

बर्दिवास नगरपालिकाले एकीकरण गरेको सहकारी संस्थाहरुको विवरण निम्न अनुसार रहेको छः

क्र.स.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	एकीकरण मिति र एकीकरण पछिको दर्ता नम्बर	एकीकरण पश्चातको नाम
१.	१.बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. २.संजिवनी बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. ३.जय श्री कृषि सहकारी सं.लि.	२०७७/०३/१४ द.नं.६१३/२०६७/१२/३०	बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.
२.	१.साथी बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. २.जूनतारा बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. ३.नमूना बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. ४.शुभसमय बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	२०७७/०३/२३ द.नं. ०१/०७६/०३/२३	एकीकृत बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.
३.	१.बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि. २.जन जागृत बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.	२०७७/०३/१४ द.नं.६१३/२०६७/१२/३०	बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.

श्रोत: बर्दिवास नगरपालिकाको अभिलेख

१.६ अनुगमन: आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा बर्दिवास नगरपालिकाले अनुगमन गरेका सहकारी संस्थाहरु देहायबमोजिम रहेका छन्। अनुगमनका क्रममा देखिएको समस्या तथा सुझावहरु एकमुष्ट रुपमा देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

क्र.स.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	अनुगमन मिति
१	सत्कर्म कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १४	२०८१।११।२१
२	एकीकृत बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।११।२३
३	बर्दिवास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।११।२६
४	सहयोगात्मक कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।१२।०४
५	कुसुम कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।१२।०६
६	जनमुखी साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।१२।०६
७	जन एकता कृषि सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १४	२०८१।१२।०७
८	मितेरी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास १	२०८१।१२।०७

श्रोत: बर्दिवास नगरपालिकाको अभिलेख

क) समस्याहरु:

- कार्यक्षेत्र बाहिर कारोबार गरेको,
- पुँजी पर्याप्त नरहेको,
- कोषहरुको उचित व्यवस्थापन नगरेको,
- ऋणको वर्गीकरण नगरेको,
- भाखा नाघेको ऋण धेरै भएको,
- सञ्चालकहरुको समेत भाखा नाघेको ऋण देखिएको,
- दोहोरो सदस्यता रहेको,
- लेखा सुपरीवेक्षण समिति क्रियाशिल नदेखिएको,
- सदस्यको तहसम्म सहकारी शिक्षा नपुगेको,
- कृषि सहकारी संस्थाहरुमा मुख्य कारोबार बचत तथा ऋणको रहेको,
- कृषि सहकारी संस्थाहरुले उद्देश्य अनुसार कार्य गर्न नसकेको।

ख) सुझावहरु:

- कार्यक्षेत्र बाहिरका सदस्यहरुको सदस्यता अन्त्य गर्ने,
- ऋणको वर्गीकरण नियमित गर्ने,
- संस्थाको संस्थागत पुँजी पर्याप्त बनाउने, कुल निक्षेपको ३० देखि ३५ प्रतिशत बनाउन प्रयत्नशिल रहने,
- भाखा नाघेको ऋण घटाउन कार्य योजना बनाई तुरुन्त कार्य प्रारम्भ गर्ने,
- नाम कृषि सहकारी काम जति सबै बचत तथा ऋणको देखिएकोले उद्देश्य, अनुसारको कृषि कार्य गर्ने। बचत तथा ऋणको कारोबार घटाई कृषि तर्फको खरिद विक्रि कारोबार बढाउने,
- नियमित/दैनिक बचत गर्ने बचतकर्ताहरुको बचतमा पाउने ब्याजको दर र उनीहरुले लिने ऋणको दर बीचको अन्तर बढीमा ६ प्रतिशत कायम गर्ने,
- सदस्य शिक्षा कोषको रकम अनिवार्य रुपमा सदस्यहरुको शिक्षामा खर्च गरी सहकारी शिक्षा सबै सदस्यहरु सम्म विस्तार गर्ने,
- सामुदायिक विकास कोषको रकम सामुदायिक उत्तरदायित्वको क्षेत्रमा खर्च गर्ने,
- दोहोरो सदस्यता अन्त्य गर्ने,
- सम्पति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी सहकारी संघ संस्थाहरुलाई जारी गरिएको निर्देशनको पालना गर्ने,
- सदस्य केन्द्रीयता बढाउन विस्तारित मञ्चहरुको बैठक बढाउने,
- जोखिम मूल्यांकन गरेर मात्र ऋण प्रवाहको व्यवस्था मिलाउने,
- कुल ऋण लगानीको २ प्रतिशत भन्दा बढी नहुने गरी भाखा नाघेको ऋणलाई सिमाबद्ध गर्ने,
- नकमाउने सम्पत्तिको हिस्सा घटाउने,
- कारोबार Manual नभई System मा आधारित बनाउने,
- लेखा सुपरीवेक्षण समितिले आफ्नो भुमिका निर्वाह गरी आन्तरिक नियमनमा जोड दिने।

१.७ दर्ता: आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा दर्ता भएको सहकारी संस्थाहरूको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छः

तालिका नम्बर-६

क्र.स	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	दर्ता नम्बर	दर्ता मिति
१	सगुन सामुदायिक विद्युत उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	बर्दिवास नगरपालिका-७	०९।०८१।०८२	२०८१।०६।१४

श्रोत: बर्दिवास नगरपालिकाको अभिलेख

१.८ विनियम संशोधन पूर्वस्वीकृति: किसान बहुमुखी सहकारी संस्थाको विनियम संशोधन सहित पुनर्लेखनको लागि पूर्व स्वीकृति दिइएको।

१.९ प्रवर्द्धन: आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा देहाय बमोजिमा प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गरिएको:

- ६८ औं राष्ट्रिय सहकारी दिवस २०८१ तथा अन्तराष्ट्रिय सहकारी वर्ष २०२५ को अवसरमा सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको।
- संघीय सहकारी ऐनमा गरिएको नयाँ व्यवस्था, सहकारी संस्थाहरूको जिम्मेवारी तथा बर्दिवास नगरपालिकाको विद्यमान सहकारी ऐन र नियमावलीमा संशोधन गर्नुपर्ने विषयमा छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भएको।
- कृषि सहकारी संस्थाले कसरी कार्य गर्नुपर्दछ भन्ने विषयमा कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको।

१.१० तथ्याङ्क तथा अभिलेख व्यवस्थापन: बर्दिवास नगरपालिकाको नियमन क्षेत्राधिकार भित्र रहेका सक्रिया सहकारी संस्थाहरूको संख्या एकीन गरी तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेख व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिमको कार्य गरिएको:

क) प्रथम पटक: मिति २०८१।०९।०१ मा पहिलो पटक सूचना प्रकाशन गरी अभिलेख व्यवस्थापनको लागि देहायको विवरण सहित नगरपालिकाको सम्पर्कमा आउन सहकारी संस्थाहरूलाई आह्वान गरिएको।

- संस्थाको प्रमाणपत्र
- करचुक्ता
- प्यान नम्बर
- विनियमको एक प्रति
- लेखा परीक्षण प्रतिवेदन
- सञ्चालक समितिको विवरण (सम्पर्क नम्बर सहित)
- कर्मचारीको विवरण (सम्पर्क नम्बर सहित)
- पछिल्लो साधारण सभा तथा निर्वाचनको जानकारी
- संस्थाको आधिकारिक इमेल

ख) दोस्रो पटक: पहिलो पटक सूचना प्रकाशन गर्दा अभिलेखमा भए अनुसार सबै सहाकारी संस्थाहरू सम्पर्कमा नआएकोले पुनः २०८२।०२।१२ मा पन्ध्र दिनको समयावधि दिई माथि उल्लेखित विवरण तथा वार्षिक प्रतिवेदन सहित नगरपालिकाको सम्पर्कमा आउन सूचना प्रकाशन गरिएको।

ग) तेस्रो पटक: मिति २०८२।०२।२७ मा हाम्रो अभिलेखमा देखिएका सहकारी संस्थाहरू मध्ये सम्पर्कमा आउन बाँकी सहकारी संस्थाहरूको वडागत विवरण तयार गरी नगरपालिकाको सम्पर्कमा पठाईदिनुहुन भनी सबै वडा कार्यालयहरूमा पत्रचार गरिएको।

अतः यसरी विभिन्न पटक सूचना प्रकाशन गर्दा नगरपालिकाको सम्पर्कमा आएका ३२ वटा सहकारी संस्थाहरू (तालिका नम्बर ३ अनुसारको सहकारी संस्थाहरू) बर्दिवास नगरपालिकाको नियमन क्षेत्राधिकार भित्रका सहकारी संस्थाहरू हुन। सम्पर्कमा नआएका अन्य सहकारी संस्थाहरूलाई निष्क्रिय घोषणा गर्दै जाने तयारी नगरपालिकाले गरेको छ।